

บทที่ 7

หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม

หลักพุทธธรรมสำหรับพัฒนาสังคมมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ขอยกมาศึกษาในบทที่ 7 นี้ เพียงบางประการเท่านั้น

1. ความสามัคคี

ความหมาย สามัคคี คือ ความพร้อมเพรียงกัน คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีความคิดเห็นร่วมกัน และมีความรักใคร่นับถือกัน ปฏิบัติหน้าที่ร่วมกัน จนทำหน้าที่ได้สำเร็จ เรียกว่า **มีความสามัคคี** ความสามัคคี มีประเด็นที่ต้องพิจารณาอยู่ 2 ประเด็นคือ **การแสดงออกทางการทำงาน** และ**ความนึกคิดทางจิตใจ** เพื่อความสะดวกในการศึกษา ก็จะขอแบ่งความสามัคคีออกเป็น 2 อย่าง คือ

1. ความสามัคคีทางกาย
2. ความสามัคคีทางใจ

1.1 ความสามัคคีทางกาย คืออะไร?

ความสามัคคีทางกาย คือ การทำงานด้วยกำลังกาย คนที่ช่วยกันแบกช่วยกันหาม หรือนักศึกษามาชุมนุมกันเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เรียกว่า **มีความสามัคคีทางกาย** พฤติกรรมอย่างนี้ ตรงกับที่เราแปลความสามัคคีว่า **"ความพร้อมเพรียง"** นั่นเอง

1.2 ความสามัคคีทางใจ หมายถึงคนที่มีความรักใคร่นับถือกัน ใจตรงกัน และหวังดีต่อกัน

คนที่ใจสามัคคีกันนั้น แม้ว่า จะอยู่ห่างกันคนละเมือง หรือคนละประเทศ แต่มีจิตใจรักใคร่นับถือกัน ก็จัดว่ามีใจสามัคคี ใจกับกายอะไรที่ทำให้สามัคคีง่ายกว่ากันก็ต้องพิจารณาเป็นเรื่องๆ ไป ในบางครั้ง เมื่อคนมารวมกัน ประชุมกันแล้ว แต่ก็ยังมีความคิดเห็น

แตกต่างกันในหัวข้อประชุม บางคนมีความเห็นขัดแย้งกัน ในเรื่องเดียวกัน บางคนก็มีความเห็น สอดคล้องกัน หรือ เห็นดี เห็นชอบ ด้วยกัน

เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ต้องพิจารณาเป็นกรณีๆ ไป จะว่ากายสามัคคีทำได้ง่าย หรือ ใจสามัคคีทำได้ยากก็ดูกระไรอยู่ แต่ถ้าเราใช้คำว่า **"สามัคคีธรรม"** ก็ต้องถือจิตใจเป็นสำคัญ คือ **ใจสามัคคีนั้นดีเลิศประเสริฐแท้**

1.3 การปลูกสามัคคีธรรม

การปลูกสามัคคีในหมู่คณะและการสมาคมคนที่แตกสามัคคีให้กลับสามัคคีกัน ถือว่าเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของพุทธศาสนิกชน

วิธีปลูกสามัคคี หรือ สมาณสามัคคี ตามพุทธโอวาท ทรงสอนให้ยึดสาราณีย- ธรรม (ธรรมที่ควรพิจารณาเนื่องๆ) เป็นข้อปฏิบัติ สาราณียธรรมนั้นมีสาระสำคัญโดยย่อ คือ

1. จะทำ จะพูด จะคิดสิ่งใด ก็ให้ทำ ให้พูด และให้คิดด้วยเมตตาจิตต่อผู้อื่น
2. รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น
3. รักษาความประพฤติ กิริยามารยาท วินัย ตลอดจนศีลธรรม วัจนธรรม ให้เสมอกับผู้อื่น
4. มีความคิดเห็นร่วมกันกับคนอื่น แม้การปฏิบัติอื่น ๆ ที่ทำให้หมู่คณะสามัคคี กันแน่นแฟ้น ก็ควรปฏิบัติ

1.4 ประโยชน์ของความสามัคคี

ความสามัคคี เป็นทางแห่งความสุข ความสุขในที่นี้คือ ความสุขใจ เพราะ ใจที่มีความรักใคร่นับถือ เป็นอารมณ์ ย่อมเข้มแข็งเบิกบาน นี่คือความสุขอันแรก ที่ผู้สามัคคีกันจะ พึงได้รับ

นอกจากนี้ ประโยชน์ของการสามัคคีก็คือ ความสำเร็จในการดำรงชีวิตของ เรา ชีวิตเรามีความสุขได้เพราะความสามัคคีของหมู่คณะ ดังพุทธภาษิตที่ตรัสรับรองไว้ว่า **สุขา สังฆัสสะ สามัคคี** แปลว่า **ความพร้อมเพรียงของหมู่ ให้เกิดสุข**

มีงานอยู่เป็นอันมากที่เราทำคนเดียวไม่ได้ แต่จะทำได้ในเมื่อได้รับการรวม กำลังกับคนอื่น เช่น

- การอาชีพ, การป้องกันภัย ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม
- การเสริมสร้างความมั่นคงของตนและของชาติ
- การบริหารงานทั่วไป
- การทำความรื่นเริงบันเทิงใจ

ฯลฯ

สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบวงชน จึงจะทำได้สำเร็จดังมีพุทธภาษิตตรัสรับรองไว้ว่า "สหเสงฺ สังฆุตตนาํ สามัคคี วุฑฺฒิสาธิกา" แปลว่า ความพร้อมเพรียงกันของบวงชนผู้เป็นหมู่ ยังความเจริญให้สำเร็จ

อนึ่ง เราจะเห็นได้ว่า ที่ใดมีความเคารพนับถือและไมตรีต่อกัน ที่นั้นย่อมมีความสามัคคีพร้อมเพรียงปรองดองกัน เข้าร่วมแรงร่วมใจกัน ร่วมความคิดเห็นและร่วมทรัพย์กัน เพื่อทำประโยชน์อันใหญ่หลวงให้สำเร็จ แม้ที่ใดมีความสามัคคีที่นั้นก็มีความสงบสุข มีน้ำใจโอบอ้อมอารี และเอื้อเฟื้อเกื้อกูลอุดหนุนกันเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งความรัก เคารพนับถือกัน เชื่อมไมตรีกัน ให้สนิทสนมแผ่กว้างออกไป ทำให้เกิดความอ่อนหนาผาติงเป็นปึกแผ่นมั่นคง เพราะความสามัคคีเป็นพลังนั่นเอง

ข้อที่ควรพิจารณาจากความสามัคคี การรวมหัวกัน สำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากความสามัคคี มีพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่ใช่สามัคคีธรรม แต่คนเข้าใจว่า ใช่ เช่น คนหลายคนรวมใจกระทำการจลาจล หรือปล้นสะดม หรือสไตรค์ พวกก่อการร้ายก็เรียกการรวมใจของเขาว่า สามัคคี แต่ทางธรรมะไม่ยอมรับว่า การกระทำเช่นนั้นเป็นความสามัคคี แต่เรียกว่า "การรวมหัวกันทำความผิด"

1.5 โทษของการแตกสามัคคี

การแตกสามัคคีกัน ย่อมเป็นหนทางแห่งหายนะอย่างยิ่ง และเป็นทางแห่งความทุกข์ระทมขมขื่นเป็นอันมาก ทุก ๆ สังคมถ้าแตกความสามัคคีกันแล้ว ความล่มจมตกต่ำก็เกิดขึ้น

ดังนั้น ขอให้นักศึกษาพิจารณาเรื่องเหล่านี้ เช่น ความสามัคคี

- ผู้เผยแพรความสามัคคีกันจะเกิดอะไรขึ้น?

ก็เกิดการหย่าร้าง ครอบครัวแตกแยก

- พระในวัดแตกความสามัคคีกัน จะเกิดอะไรขึ้น?

ก็วัดร้าง หรืออยู่ด้วยกันลำบาก

- ข้าราชการแตกความสามัคคีกัน จะเกิดอะไรขึ้น?

ความเสื่อมเสียในวงราชการ

- ทหารแตกความสามัคคีกัน จะเกิดอะไรขึ้น?

ก็แพ้สงครามย่อยยับ

- คณะรัฐบาลแตกความสามัคคีกัน อะไรจะเกิดขึ้น?

ความมั่นคงของชาติสั่นคลอน หรือการบริหารงานของชาติไม่ราบรื่น

- พลเมืองแตกความสามัคคีกัน อะไรจะเกิดขึ้น?

ไทยก็เสียเอกราชไปเป็นข้าของต่างด้าวขึ้น

- นักศึกษาแตกความสามัคคีกัน อะไรจะเกิดขึ้น?

กิจกรรมต่าง ๆ ของนักศึกษาก็หยุดชะงัก เช่น การออกค่าย บำเพ็ญประโยชน์ แก่ชุมชน

ความแตกสามัคคี มีสาเหตุจากอะไร?

เมื่อพิจารณาแล้ว ก็พอจะสรุปได้ดังนี้

1. การมองกันในแง่ร้าย คือ เพ่งโทษกันและกัน
2. ทุเบา เชื่อง่าย เมื่อมีคนอื่นมาพูด หรือทำให้เกิดการเข้าใจกันผิด
3. เห็นแก่ตัว ไม่สนใจเรื่องของส่วนรวม
4. ขาดการเสียสละ ไม่ยอมเสียสละ เมื่อกถึงคราวควรเสียสละ
5. จิตใจไม่มั่นคง จิตใจมีความหวั่นไหว เมื่อได้รับข่าวลือ
6. ความคิดเห็นไม่ตรงกัน

ที่กล่าวทั้งหมดนี้คือสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกสามัคคี

ดังนั้น ผู้หวังความเจริญก้าวหน้าควรหลีกเลี่ยงเสีย

นอกจากนี้ สิ่งที่เป็นศูนย์กลางแห่งความสามัคคีของคนไทยในชาติ นั่นก็คือ ศาสนา

ศาสนานอกจากจะสอนให้คนในสังคมเป็นคนดีมีศีลธรรมดังกล่าไปแล้ว ยังมีหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ สร้างคนในสังคมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า **"ความสามัคคีของคนไทยในชาติ"**

ย่อมเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปอย่างไม่ต้องสงสัยว่า ความมั่นคงของชาติจะเกิดขึ้นได้ จะต้องอาศัยความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชาติ ถ้าชาติใด ผู้คนแตกสามัคคีขาดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความมั่นคงของชาติก็จะตั้งอยู่ไม่ได้

ดังพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ที่ว่า

ชาติใดไร้รัก	สมัครสมาน
จะทำการสิ่งใด	ก็ไร้ผล
แม้ชาติย่อยยับ	อันจน
ทุกคนจะสุข	ได้อย่างไร

ทั้งนี้ เพราะความสามัคคีมีความสัมพันธ์กับความมั่นคงของชาติอย่างใกล้ชิดแยกกันไม่ออก

ที่กล่าวว่า ศาสนามีบทบาทในการสร้างความสามัคคีให้เกิดแก่คนไทยในชาติก็เพราะศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา สอนเน้นเรื่องความเมตตา กรุณา ให้ทุกคนมีความรักความสงสาร มีความคำนึงอยู่เสมอว่า **"เรารักสุขเกลียดทุกข์"** จันใด บุคคลอื่น สัตว์อื่น ก็รักสุขเกลียดทุกข์ ฉะนั้น

เมื่อบุคคลมีความสำนึกอยู่เช่นนี้ จะเกิดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ไม่เบียดเบียนข่มเหงเอาเปรียบใครๆ แต่จะเกิดความรัก ความสงสาร คิดแต่จะอนุเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่สิ่งนี้เองที่เป็นรากฐานของความสามัคคี ความรักใคร่กลมเกลียวกันของคนไทยในชาติ และโดยนัยดังกล่าวมานี้ ความสามัคคีของคนไทยในชาติจะเกิดขึ้นอย่างมั่นคงก็เพราะอาศัยพระศาสนาเป็นหลัก

2. ความกตัญญู

ความหมาย ความกตัญญู หมายถึงความเป็นผู้รู้คุณที่คนอื่นทำให้แก่ตนและความกตัญญูนี้คือ ความดีที่เป็นพื้นฐานของคนดี เมื่อคนดีมีความกตัญญูเป็นพื้นฐานแล้ว ความดีทั้งหลายก็ไหลไปรวมอยู่กับคนดี เหมือนลำธารทุกสายไหลลงสู่แม่น้ำใหญ่ แต่คนดีที่คิดทำดีต่อ และสนองดีตอบนั้นมียู่ 2 จำพวก คือ

1. คนดีแบบมีเงื่อนไข (คนดีไม่บริสุทธิ์)
2. คนดีแบบไม่มีเงื่อนไข (คนดีบริสุทธิ์)

2.1 คนดีแบบมีเงื่อนไข ได้แก่คนเช่นไร?

คนดีแบบมีเงื่อนไข ได้แก่คนเห็นแก่ตัว เมื่อจะทำดีต่อคนอื่นก่อน ถ้าเห็นว่าจะมีผลตอบแทนก็ทำหรือรู้ดีอยู่ว่า เขามีคุณแก่ตน แต่ต้องหาช่องทางที่จะมีผลตอบแทนจึงสนองดีตอบเขา คนดีจำพวกนี้หาได้ง่าย

2.2 คนดีแบบไม่มีเงื่อนไข ได้แก่คนเช่นไร?

คนดีแบบไม่มีเงื่อนไข ได้แก่ คนที่ทำดีโดยไม่หวังผลตอบแทน ทำดีด้วยความรู้สึกสำนึกว่าเป็นสิ่งควรทำ เช่น ทำดีต่อประเทศชาติ พ่อ-แม่ ครู ครูบาอาจารย์ ฯลฯ คนดีจำพวกนี้หาได้ยากในโลก

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า "บุพการีบุคคล และกตัญญูบุคคลทั้งสองนี้เป็นบุคคลหาได้ยาก" เพราะคนดีคนนี้ มิใช่ว่าจะมีอยู่ทุกถิ่นสถานเหมือนช้างเผือก มิใช่ว่าจะมีอยู่ทุกป่าหรือจันทน์มิใช่จะพบได้ทุกแห่งหน คนดีเป็นประหนึ่งร่มโพธิ์ในโลก ให้ผู้เดินทางได้อาศัย เป็นที่บรรเทาทุกข์ร้อน และเป็นดังร่มไทรในทะเลทรายที่ทุรกันดารให้ผู้ข้ามได้อาศัยเป็นที่พักร้อนหย่อนใจ บรรดาคนในโลกนี้ ผู้ไม่มุ่งทำดีแก่ใคร่ก่อนกับผู้รับอุปการะจากใครแล้วไม่สำนึกในอุปการะของผู้มีคุณ ทำเป็นลืมคุณท่านเสีย คนดีถือว่า เขาเป็นคนละเมียดวิจิตรรยาของมนุษย์ที่จริงโลกมีความสงบสุขอยู่ได้ เพราะอาศัยคนดีเป็นส่วนใหญ่ เมื่อการทำดีต่อและการสนองดีตอบของคนดี ยังเป็นไปในโลกอยู่อย่างสม่ำเสมอเพียงใด โลกก็ยังมีความสุขขึ้นบานสราญรมย์อยู่เพียงนั้น สมจริงดังที่พระพุทธเจ้า ทรงตรัสว่า "โลกอยู่รอดได้ เพราะความกตัญญู"

คนที่มีความกตัญญู และมีความกตเวที (ผู้รู้คุณที่คนอื่นทำแก่ตน) เป็นพื้นฐานสำคัญ รู้คุณของผู้มีคุณ และสำนึกในคุณนั้นว่าเป็นบุญคุณที่ตนต้องสนองตอบ มีความเคารพนับถือ จงรักภักดี ยกย่อง เชิดชูท่านไว้ในฐานะผู้มีคุณให้ปรากฏแก่คนอื่นว่า ท่านมีบุญคุณจริง ๆ ไม่ลบคือ ไม่ลืมบุญคุณท่าน และไม่หลู่ คือ ไม่บิดบังบุญคุณท่าน เป็นคนมีชีวิตเก็บความดีไว้หล่อเลี้ยงหัวใจท่านได้ตลอด ขึ้น เหมือนจันทน์หอม เก็บกลิ่นหอมไว้ในแก่น และมีชีวิตเป็นบ่อเกิดแห่งความดี พร้อมทั้งส่งความดีให้ฟุ้งไปไกลตัวด้วยการสนองคุณ ดุจดอกกราวีร์ส่งกลิ่นหอมหวานในเวลากลางคืน เรียกว่า **คนกตัญญู**

2.3 ลักษณะความกตัญญู

ลักษณะความกตัญญูที่เราจะต้องแสดงออกให้ปรากฏนั้นมีอยู่ 3 ประเด็นให้ควรรู้ศึกษา คือ

1. กตัญญูต่อบุคคล
2. กตัญญูต่อสัตว์
3. กตัญญูต่อสิ่งที่ไม่มีความรู้

กตัญญูต่อบุคคล

บุคคลผู้กตัญญู ควรจะกตัญญูรู้คุณของผู้มีคุณและสนองคุณตอบนั้น ก็คือ พ่อแม่ ครู อาจารย์ พระมหากษัตริย์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก ฯลฯ ฟังทราบวิธีปฏิบัติดังนี้

1. ลูกกตัญญู ลูกในฐานะเป็นผู้กตัญญูต่อพ่อแม่ มีหน้าที่จะต้องสนองคุณท่านด้วยการเลี้ยงดูท่านในยามชรา ช่วยทำกิจของท่าน ตั้งอยู่ในโอวาท คำสั่งสอนของท่าน ดำรงวงศ์สกุล และทำบุญอุทิศให้ท่าน เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วนั้นคือ การปฏิบัติขั้นต้น ส่วนขั้นสูงคือ ทำให้ท่านมีศรัทธา (ความเชื่อ) มีศีล มีการเสียสละและมีปัญญา ส่วนนั้นนับว่าเป็นการตอบสนองคุณท่านอย่างสูงสุด

ลูกชาย-หญิง โปรดได้คิดลึกลับึกเถิดว่าชีวิตของเราจะมีค่ามากอยู่ได้ไหน ถ้าเราไม่ได้พึ่งพาอาศัยไมตรีจิตจากพ่อแม่ เราคงจำได้ที่ว่า "คุณแม่เห่าลูกเขาลูกสาว คุณพ่อเห่าฟ้ากับแผ่นดิน" ถ้าจะทำพิกพันทั้งพิกพวงลงบนดั่งข้างหนึ่ง และให้พ่อแม่ของเรา นั่งอยู่บนตราซึ่งอีกข้างหนึ่งแล้ว น้ำหนักของพ่อแม่ นั้น จะถ่วงพิกพันในเขว่นรื่องแรงอยู่โดยแท้

ผู้มีลูกกตัญญู เหมือนมีแก้วมณีอยู่ในเรือน แต่ผู้มีลูกอกตัญญูนั้นเปรียบเหมือน
เขม่าควันไฟ ก่อความเดือดร้อนและความน้อยเนื้อต่ำใจให้กับพ่อแม่

2. ศิษย์กตัญญู ศิษยานุศิษย์ รู้จักบูชาคุณ และระลึกถึงคุณของครูอาจารย์ที่ท่าน
บ่ากล่าวดักเตือน สั่งสอน ให้เจริญด้วยวิชาความรู้และคุณความดีแล้วประพฤติตนเป็นคนว่าง่าย
สอนง่าย แสดงความเคารพนับถือ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น หรือยกตนเหินห่างท่าน ยึดเอากตัญญูเป็นอารมณ์
ว่า ผู้รู้คุณย่อมยินดีในผู้มีคุณ นี่ชื่อว่าศิษย์กตัญญู

อนึ่ง คนกตัญญูต่อผู้มีคุณ ชื่อว่า **"คนมีมณี"** คนอกตัญญูลบหลู่ต่อผู้มีคุณชื่อว่า
"คนอับจน" กาลใด เราเป็นคนกตัญญู กาลนั้นคือกลางวัน กาลใด เราเป็นคนอกตัญญู กาลนั้น
คือ กลางคืน ชีวิตของศิษย์ผู้มีความกตัญญู ย่อมรุ่งโรจน์โชติช่วงสว่างแจ่มใส เหมือนพระจันทร์
ในวันเพ็ญจันทร

ดังนั้น ศิษย์ควรแสดงความกตัญญูต่อครูอาจารย์ในทุกสถาน และในกาลทุก
เมื่อ และไม่ควรแสดงความอกตัญญู แม้ในที่ไหน ๆ เพราะโดยมากไม่มีใครจะมองเราให้ทั่วตัว
เพื่อดูเหรียญตรา ปริญญา หรือประกาศนียบัตร ไม่มีใครตัดสินว่าเราดี หรือไม่ดีด้วยรูปร่าง และ
ท่าทาง แต่เขามองเราเพื่อดูความกตัญญู หรือความอกตัญญู และจะตัดสินว่าเราดีด้วยความ
กตัญญู และว่าเราชั่วด้วยความอกตัญญูเป็นสำคัญ

3. พลเมืองกตัญญู เมื่อพสกนิกรได้ฟังบารมี การปกครองของประเทศระลึกถึง
พระเดชพระคุณของพระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งคณะรัฐบาลของพระองค์ที่ทรงทะนุบำรุง สมณชี-
พรพราหมณ์ และปกครองทวยอาณาประชาราษฎร ให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วราชอาณาจักรแล้ว ตั้งหน้า
ประพฤติตนเป็นพลเมืองดีของชาติ มีความจงรักภักดีซื่อสัตย์สุจริต หมั่นประกอบกิจอันเป็นหน้าที่
ของตน เพื่อให้คนมีหลักฐานและช่วยประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรือง มั่นคง สามารถดำรงอิสร-
ภาพไว้ได้ตลอดไป เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เว้นจากการฉ้อราษฎร์บังหลวง
ประกอบสัมมาชีพเป็นสำคัญ ชื่อว่าเป็นพลเมืองกตัญญู

นักศึกษาโปรดช่วยกันสังเกตว่าถ้าผู้ปกครองปฏิบัติตามกฎหมาย และพลเมือง
ปฏิบัติตามผู้ปกครองอยู่ตราบไต่แล้ว ชำดีบ้านเมืองก็สงบสุข และตั้งยั่งยืนอยู่ตราบนั้น หากมีพล-
เมืองทรยศเข้ารับราชการโทษ 3 สถานก็มีแก่รัฐคือ

1. ความเสื่อมเสียเกียรติยศ และชื่อเสียง
2. ทรัพย์สินสมบัติของชาติต้องพินาศ
3. ชาติต้องประสบความหายนะ ล่มจมอย่างแน่นอน เพราะข้าราชการทรยศ
4. ศาสนิกชนกตัญญู ผู้นับถือศาสนา ระลึกถึงพระคุณของพระศาสดา ผู้ทรงสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนและทรงประดิษฐานพระศาสนาไว้ให้ผู้นับถือได้รู้ และปฏิบัติตามสืบมาจนบัดนี้ แล้วตั้งใจศึกษาศาสนาให้ซาบซึ้งว่าส่วนนี้คือ ข้อห้าม ส่วนนี้คือ ข้ออนุญาต ส่วนนี้คือ ข้อควรเว้น ส่วนนี้คือ ข้อควรประพฤติและปฏิบัติตามคำสั่งสอนในศาสนาที่ตนนับถือ นี่คือนกตัญญูต่อศาสนา

ข้อที่ควรคิดและคำนึงอยู่เสมอ

อย่าดูคร่ำศาสนาลงมาหาตนเอง หลักการใดที่ตนปฏิบัติยังไม่ได้ ก็อย่าดัดแปลงแก้ไขเอาตามใจ คงรักษาหลักการนั้นเอาไว้ให้บริสุทธิ์อยู่ตามเดิม อย่าริบัญญัติสิ่งที่ไม่ได้ทรงบัญญัติ และอย่าตัดรอนสิ่งที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว จึงได้ชื่อว่าศาสนิกชนกตัญญู

กตัญญูต่อสัตว์

สัตว์ทั้งหลายที่มีคุณต่อมนุษย์นั้นมี ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น ที่ใช้เป็นพาหนะ ลากขึงเทียมเกวียน และไถนา เป็นต้น คนกตัญญูย่อมรู้จักคุณค่าของสัตว์เหล่านี้ เพราะตนได้เคยอาศัยแรงงานประกอบการทำงานต่าง ๆ ไม่แสดงความเหี้ยมโหดแก่มันไม่ใช้งานเกินกำลังของมัน ไม่ปล่อยให้อดอยากอดโรย หิวโหย บำรุงเลี้ยงดูปรนเปรอมันให้เป็นสุข ให้มันได้กินได้นอน และพักผ่อนเป็นเวลา

การแสดงกตัญญูต่อสัตว์นี้ ในปัจจุบันรัฐบาลได้ประกาศห้ามฆ่าช้าง เป็นตัวอย่าง เพราะช้างนับว่าเป็นสัตว์มีคุณต่อมนุษย์ เพราะได้อาศัยเป็นพาหนะ และแรงงานมันมาก

กตัญญูต่อสิ่งไม่มีวิญญาณ บรรดาสิ่งของ เครื่องใช้ที่เป็นคุณประโยชน์แก่ตน หรือสิ่งที่ยกกันภัยอันตรายได้ในเวลาอันจบจนมาแล้ว คนกตัญญู ย่อมรู้สึกรักใคร่ไม่ยอมให้ใครเอาไปได้ หรือเอาไปทำลายเสีย บางทีถึงต้องเปล่งวาจาว่า **"สิ่งนี้คู่ชีวิต"** ที่เดียว ตัวอย่างเช่น ไม้คานที่ใช้หาบของขาย เมื่อเจ้าตั้งตัวได้ เป็นคนมั่งมี ศรีสุขขึ้น คิดถึงคุณค่าของไม้คาน ได้เลี่ยมทองเก็บไว้

เป็นที่ระลึก ปากกา หนังสือ หรืออุปกรณ์การศึกษาอื่นๆ ก็มีคนเก็บไว้เป็นที่ระลึก เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยเกื้อหนุนตนเองให้ได้รับความสำเร็จ

นอกจากนี้ก็มี วัดวาอาราม สำนัก โรงเรียน สถาบันการศึกษา ซึ่งสถานที่เหล่านี้เป็นสถานที่ที่มีคุณแก่คนผู้อยู่อาศัย ได้ศึกษาศิลปวิทยา จนมีความรู้ในวิชาการสาขาต่างๆ ซึ่งเป็นเหตุให้ตนได้มีฐานะ ตำแหน่ง เกียรติชื่อเสียง ก็เกิดความสำนึกในบุญคุณของสถาบันการศึกษาเหล่านี้ ก็ได้แสดงออกด้วยการบำรุงรักษาให้มั่นคงถาวร อันเป็นการกตัญญูต่อสถาบัน ซึ่งไม่มีวิญญูณ แต่มีบุญคุณแก่ตนเองอย่างมหาศาล ยากที่จะลืมได้ การปฏิบัติดังกล่าวนี้นี้ ชื่อว่า กตัญญูต่อสิ่งที่ไม่มีวิญญูณ

สรุปความว่า คนใด สัตว์ใด และสิ่งใด ได้ทำความดี แก่คนอื่นก่อน คนนั้น สัตว์นั้น และสิ่งนั้น ชื่อว่ามีคุณ บุคคลผู้มีความกตัญญู ได้ปฏิบัติต่อผู้มีคุณประพฤติกให้เป็นธรรมแก่สัตว์ มีคุณ และทำให้สมควรแก่สิ่งที่มีคุณชื่อว่า เป็นคนกตัญญู คือ รู้คุณและตอบแทนคุณแก่คน แก่สัตว์ และสิ่งที่มีคุณ

อะไรคือ ลักษณะของคนกตัญญู

ลักษณะของคนกตัญญู

1. มีความซื่อสัตย์
2. จงรัก และภักดี
3. อ่อนน้อมถ่อมตน
4. มีสติระลึกได้อยู่เสมอ
5. ไม่ประทุษร้ายต่อคนสัตว์และสิ่งของ
6. ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นผู้มีคุณ
7. มีเมตตาจิต คิดเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
8. รักเกียรติ และศักดิ์ศรีของตน
9. เป็นที่รักของคนทั่วไป
10. ชีวิตมีแต่ความสุขและสมหวัง

ลักษณะของคนอกตัญญู

พอสรุปได้ดังนี้

1. เห็นแก่ตัว
2. ไม่ซื่อสัตย์
3. ชอบโอ้อวด และดูหมิ่นผู้มีพระคุณ
4. ขาดความจงรักภักดีต่อผู้มีพระคุณ
5. ชอบประทุษร้ายคน สัตว์ และสิ่งของ
6. เจ้าเล่ห์ จอมมายา
7. จิตใจโหดร้าย
8. ไม่รักเกียรติ และศักดิ์ศรีของตน
9. เป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป
10. ชีวิตมีแต่ความทุกข์และความผิดหวัง

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ คือลักษณะของคนกตัญญู และคนอกตัญญู ขอให้นักศึกษาโปรดพิจารณาด้วยตนเองว่า จะเลือกเป็นคนประเภทใด? ความกตัญญูมีประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมมนุษย์อย่างไร

สังคมมนุษย์จะอยู่รอดได้ เพราะความกตัญญู ความกตัญญูเป็นบ่อเกิดความรัก และความผูกพัน เช่น พ่อ-แม่กับลูก ครูกับศิษย์ ฯลฯ ความกตัญญูช่วยให้เกิดความเคารพนับถือเมื่อมีคนเคารพนับถือแล้ว ก็มีแต่ความเบิกบานสำราญใจ ที่เกลียดก็หาย ที่หน่ายก็สิ้น บุญก็มาปัญญาก็เกิด ความมีบุญมาปัญญาเกิดนั้นส่งเสริมให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป นี่คือ ประโยชน์เกื้อกูลจากความกตัญญู

นอกจากนี้ ความกตัญญูเป็นวิหารของพระ และเป็นมารดาของความมีทั้งปวง คนกตัญญูแม้มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ชั่วขณะหนึ่งก็ชื่อว่า เป็นคนมีชื่อเสียงลือกระฉ่อนในหมู่มนุษย์ คนกตัญญู เมื่อเข้าไปยังสมาคมใดก็มีแต่คนสรรเสริญชื่นชมยินดีด้วย เป็นคนเด่นในหมู่ญาติและไม่เป็นคนอาภัพ

3. การสงเคราะห์

การสงเคราะห์ คือ การให้ความช่วยเหลือคนอื่นที่ประสบความทุกข์ยากลำบากในชีวิต

การเป็นอยู่ เช่น ประชาชนผู้ประสบทุกข์น้ำท่วม อัคคีภัย ไฟไหม้ ฯลฯ ทางรัฐบาลและหน่วยงานเอกชนก็ได้ให้ความช่วยเหลือ เพื่อคนเหล่านั้นจะได้พ้นจากความลำบาก ซึ่งเป็นการแสดงน้ำใจไมตรีและความเอื้ออารีต่อประชาชนอันเป็นการยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกันไว้ โดยวิธีนี้สังคมมนุษย์ก็จะเป็นสังคมที่อุดมด้วยน้ำใจ เป็นสังคมที่มีความสงบสุข น่าอยู่ น่าอาศัย

เกี่ยวกับเรื่องการสงเคราะห์ พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงแสดงไว้ในจตุกกนิบาต อังคุตตรนิกาย พระไตรปิฎกเล่มที่ 21 หน้า 42 เรียกว่า สังคหวัตถุ แปลว่าวิธีสงเคราะห์ หมายถึงวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น ทิยังไมรักใคร่นับถือให้เกิดความรักใคร่นับถือกัน ที่รักใคร่นับถือกันอยู่แล้ว ก็ให้สนิทสนมยิ่งขึ้น โดยความหมายที่เข้าใจกันง่าย ๆ สังคหวัตถุก็คือวิธีทำให้คนรักนั่นเอง

เป็นที่เข้าใจกันดีแล้วว่า ความรักใคร่นับถือกัน เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนทุกคนและทุกสังคม ตั้งแต่ระหว่างบิดา-มารดา-บุตร สามี-ภรรยา มิตรกับมิตร เพื่อนบ้านกับเพื่อนบ้าน จนกระทั่งประชาชนระหว่างประเทศ เพราะความรักใคร่นับถือคือ เป็นรากฐานแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยดี และความเจริญก้าวหน้าทั้งส่วนตัวและส่วนรวม

ความรักใคร่นับถือ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมเพียงใด สังคหวัตถุ 4 อย่างนี้ก็จำเป็นเพียงนั้น และจะได้อธิบายรายละเอียดของแต่ละข้อต่อไป

1. ทาน

คำว่า ทานแปลว่า การให้ปันสิ่งของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน การให้ที่เรียกว่าทาน ในสังคหวัตถุนี้ ได้แก่ การให้เพื่อสงเคราะห์ อนุเคราะห์ และบูชาคุณ ผู้รับเจตนาของการให้ อยู่ที่ต้องการยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้รับเป็นสำคัญ เช่น ญาติพี่น้อง แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้ หรือเฉลี่ยข้าวปลาอาหารแก่กัน เป็นต้น

วิธีปฏิบัติ ฟังทราบว่า การให้ตามแบบสังคหวัตถุนี้ หมายถึงการแบ่งให้ ปันให้เฉลี่ยให้ ไม่ใช่ให้จนร่ำรวย หรือให้จนเราหมดเนื้อหมดตัว แต่เป็นการแบ่งปันให้เพื่อแสดงอัธยาศัยไมตรีอันน่ารักน่านับถือเท่านั้น และโดยความมุ่งหมายอย่างนี้ ผู้ให้ไม่จำเป็นต้องร่ำรวยหรือมีฐานะดีกว่าผู้รับเสมอไป แม้ยากจนวิพพาอาจให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตนมีอยู่แก่มหาเศรษฐีก็ได้

การให้เพื่อสงเคราะห์ หมายถึงการให้เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจ ร้อยรัดใจให้รวมกัน

เป็นหมู่และเอื้อเฟื้อเห็นอกเห็นใจกัน รักใคร่นับถือสนิทสนมกันมั่นคง ประหนึ่งน้ำประสานเชื่อมที่
ต่อให้ติดสนิทกัน เหมือนผูกมัดของที่ราวไว้ด้วยปลอก ไม่ให้แตกออกกระจัดกระจายไป

การให้เพื่ออนุเคราะห์ หมายถึง การให้เกื้อหนุนโอบอ้อมอารีด้วยเมตตา และการ
ให้อุตุนนเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันด้วยกรุณา เรียกว่าให้เพื่ออนุเคราะห์ เช่น บิดามารดาให้อาหาร
เครื่องนุ่งห่ม ให้ทรัพย์แก่บุตร-ธิดา ครูอาจารย์ให้วิชาความรู้แก่ศิษย์ หรือเลี้ยงศิษย์ไว้ในสำนัก
ตั้งใจอุปการะให้อาหารที่อยู่อาศัยเพื่อให้เขาได้เล่าเรียนศึกษาโดยสะดวก คนมีทรัพย์ให้แก่คน
พิการ ให้บำรุงโรงพยาบาล ให้แก่โรงเรียนเด็กอนาถาคนตาบอดและคนหูหนวก ให้ทุนแก่นัก
เรียนยากจนที่เรียนดี เพื่อให้เขาได้รับการศึกษาถึงที่สุด ซึ่งเป็นกำลังสร้างชาติให้เจริญก้าวหน้า

ความจนเป็นทุกข์ในโลก ความโง่เป็นความอัปมงคลแห่งชีวิต และความจนทรัพย์อับ
ปัญญานั้นย่อมเป็นเหตุแห่งความเสื่อมทั้งส่วนตัวและส่วนหมู่คณะประเทศชาติ ส่วนคนมีทรัพย์ช่วย
คนจนให้ตั้งตัวได้ คนมีปัญญาช่วยคนโง่ให้มีปัญญาเฉลียวฉลาดได้ เขาย่อมเป็นกำลังของหมู่คณะ
ประเทศชาติ สามารถช่วยตัวเองและช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติได้ ไม่ถ่วงหมู่คณะประเทศชาติให้
ล่มจม

ดังนั้น การให้เกื้อหนุน โอบอ้อมอารีกันด้วยเมตตา และการให้อุตุนนเอื้อเฟื้อช่วย
ช่วยเหลือกันด้วยกรุณาจึงชื่อว่าให้เพื่ออนุเคราะห์

ให้เพื่อบูชาคุณ ผู้ทำดีพูดดีแก่เรา แม้หวังดีต่อเราด้วยเมตตาและหวังช่วยเหลือเรา
ด้วยกรุณา เราก็แสดงความเคารพนับถือตอบด้วยวาจาใจ เป็นการบูชาคุณหรือสมนาคุณท่าน
เช่น บุตร-ธิดา เห็นอุปการคุณที่บิดา-มารดาทำแก่ตน พวกกันแสดงความเคารพนับถือบูชาคุณท่าน
ด้วยทรัพย์สินของตนตามกำลัง ศิษย์เห็นอุปการคุณที่ครูอาจารย์ทำแก่ตน คือ สอนศิลปวิทยาทำให้
ตนเป็นคนเฉลียวฉลาดมีความสามารถก็แสดงความเคารพนับถือสมนาคุณท่านตามกำลัง

นอกจากนี้ ยังมีบุคคลควรบูชาคุณอีกคือ พระภิกษุสามเณร ผู้ทรงธรรมสูงและตั้งใจเอา
ธุระแนะนำสั่งสอนประชาชนให้รู้จักบาป-บุญ-คุณ-โทษ ให้รู้ทางทุกข์ทางสุข ให้รู้ทางนรกทาง
สวรรค์ เมื่อท่านได้รับการบำรุงจากประชาชนแล้วก็จะมีกำลังปฏิบัติหน้าที่เพื่อตนและคนอื่นได้เต็มที่

ดังนั้น การให้ทาน เพื่อสงเคราะห์คนเคราะห์และให้ทานเพื่อบูชาคุณ จึงเป็นสิ่งที่
มนุษย์ผู้มีความศรัทธาในการดำรงชีวิตควรปฏิบัติอย่างยิ่ง

ต่อไปนี้เป็นการให้ทานของสัตบุรุษ (คนดี) ลักษณะของการให้ทานของสัตบุรุษนั้น พระ
พุทธเจ้าทรงแสดงไว้ 5 ประการ คือ

1. ให้ทานด้วยความศรัทธา คือ การให้ด้วยเชื่อว่าผลของการให้ทานนั้นมีประโยชน์
แก่บุคคลอื่น ผู้ไม่มีใจดี เบิกบานและอิจฉาเมื่อให้ทานแล้ว นอกจากนี้ มีความเชื่อว่าผลของ
การคิดดี พูดดี และทำดี ย่อมมีผลตอบสนองแก่บุคคล ผู้ทำต้องติดสอยห้อยตามผู้ทำไปเสมอเหมือน
เงาตามตัว ท่านแสดงผลของการให้ทานด้วยศรัทธาว่าจะเป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สินสมบัติ เป็นคนรูป
ร่างสวย น่ารักน่านิยมน

2. ให้ทานโดยเคารพ คือ ให้ด้วยกายนอบน้อมอ่อนละมุนละม่อม ให้ด้วยวาจา
ไพเราะอ่อนหวาน และให้ด้วยน้ำใจอ่อนน้อม ท่านแสดงผลของการให้ทานโดยเคารพว่าจะเป็น
คนมั่งคั่ง มีทรัพย์สินสมบัติมาก และถูกหลาณาญาติมิตรก็เชื่อด้อยฟังคำ

3. ให้ทานตามกาล คือ ให้ในกาลอันสมควร เช่น ให้ในวันสำคัญทางศาสนาใน
วันปีใหม่ วันเทศกาล เช่น วันตรุษ วันสงกรานต์ เป็นต้น

4. ให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ คือ ให้เกื้อหนุนโอบอ้อมอารีเมตตา และให้อุทิศ
เสียเพื่อช่วยเหลือด้วยกรุณา ท่านแสดงผลของการให้ทานตามกาล และการให้ด้วยจิตอนุเคราะห์
ว่า จะเป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สินสมบัติมาก มีเครื่องใช้สอยเหลือเฟือและมีความประสงค์เต็มเปี่ยม

5. ให้ทานไม่กระทบกระทั่งตนและคนอื่น คือ ให้ตามกำลังของตนที่มีอยู่และไม่
ต้องรบกวนของคนอื่นมาให้ทาน ท่านแสดงผลของการให้ทานนี้ว่าจะเป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์สินสมบัติ
มาก และมีโภคทรัพย์ปราศจากภัย

หมายเหตุ คำว่า สัตบุรุษ คือ คนดี มีอัธยาศัย ไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง รู้จักเลือกให้ทาน
ไม่ห่วงใยในสิ่งที่ใช้แล้ว มีจิตใจเสียสละอย่างถึงขั้นที่ไม่มีใครจะเทียมเท่าได้

2. ปิยวาจา

คำว่า ปิยวาจา คือ การเจรจาคำน่ารัก ได้แก่ การพูดด้วยคำที่สุภาพอ่อนโยน

ทำให้ผู้ฟังเกิดความเบิกบานสำราญใจ

คำพูดที่เราพูดกันอยู่ทุกวันนี้มีอยู่ 2 ชนิด คือ

- (1) คำพูดที่พูดออกไปแล้ว ทำให้คนฟัง เกลียดชังคนพูด
- (2) คำพูดที่พูดออกไปแล้ว ทำให้คนฟังรักคนพูด

คำพูดประเภทที่ 1 คือคำที่ทำให้คนฟังเกลียดคนพูด หมายถึง คำที่ไม่สุภาพต่างๆ ซึ่งรวมเรียกว่า คำหยาบ มีหลายชนิด เช่น คำต่ำ คำประชด คำกระทบ คำแดกดัน คำหยาบช้า ฯลฯ คำพวกนี้รวมเรียกว่า อับปียววจา คือ คำพูดไม่เป็นที่น่ารัก

ส่วนคำพูดที่เป็น ปียวจา ตามนัยแห่งสังคหัตถุข้อนี้ หมายถึง คำพูดที่สุภาพอ่อนโยน เช่น คำว่า คุณ ท่าน ผม เธอ ฯลฯ ตลอดจนถึงคำอื่นๆ ตามที่นิยมกันว่าสุภาพในหมู่ชนนั้นๆ เช่น ลุง ป้า น้า อา พี่ น้อง ฯลฯ รวมความว่า ปียวจา คือ คำที่ไพเราะจับใจของคนฟังนั่นเอง

นักศึกษา ฟังเข้าใจว่า ความมุ่งหมายของปียวจาในสังคหัตถุนั้นมุ่งเพียงให้พูดคำน่ารักเท่านั้น เพราะฉะนั้น การพูดใดๆ ที่ก่อให้เกิดความรักใคร่นับถือก็เป็นอันใช้ได้ เช่น รู้จักพูด เข้าใจพูด และพูดให้ถูกต้องตามกาลเทศะ เป็นต้น

อนึ่ง ปัจจุบันนี้ คนเราสามารถใช้ในการเขียน แทนการพูดด้วยปาก เช่น เขียนจดหมาย หรือ ประพันธ์หนังสือ หนังสือพิมพ์ ข่าวสาร เช่น ออกหนังสือพิมพ์ งานเหล่านี้ก็จำเป็นต้องใช้ปียวจาได้เหมือนกันจึงจะเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

3. อรรถจริยา

คำว่า อรรถจริยา แปลว่า ประพฤติประโยชน์ ได้แก่ การบำเพ็ญประโยชน์ ธรรมะข้อนี้มุ่งถึงการปรับปรุงตัวเราเอง ซึ่งมีข้อควรพิจารณาอยู่ 2 ประเด็น คือ

1. การทำตนให้เป็นคนมีประโยชน์
2. การทำสิ่งที่มีประโยชน์

ในประเด็นแรก ที่ว่า ทำตนให้เป็นคนมีประโยชน์ หมายความว่า ทำให้ตัวเรามีค่า มีราคา มีความดี ที่พอจะเป็นประโยชน์แก่คนอื่นได้ด้วย

วิธีทำตัวให้เป็นคนมีประโยชน์ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การศึกษาอบรมและการฝึกฝนตน ให้เป็นคนมีสมรรถภาพพอที่จะช่วยคนอื่นได้ เมื่อรวมความแล้ว คนมีประโยชน์ก็คือคนมีกำลังในตัว คือ .-

- กำลังกาย
 - กำลังความคิด
 - กำลังปัญญา
 - กำลังทรัพย์
- และ ฯลฯ

ส่วนประเด็นที่ 2 คือการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ เรื่องนี้เป็นเรื่องง่ายกำลังออกไปช่วยคนอื่น คนใจกว้างจึงทำได้คนใจแคบเห็นแก่ตัวทำไม่ได้

การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนอื่นนั้น โบรคอย่าเข้าใจว่า ต้องถึงกับยอมตัวลงเป็นคนใช้ของคนอื่น ไม่ใช่ใช้อย่างนั้น ความมุ่งหมายเพียงเพื่อบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่น แสดงอัธยาศัยอันน่ารักน่านับถือเท่านั้น

การบำเพ็ญประโยชน์ดังกล่าวนี้ เช่น .-

- ช่วยเหลือเพื่อนบ้านในคราวมีกิจ
- ช่วยบอกกล่าว-สั่งสอนวิชาความรู้
- ช่วยหางาน-ช่วยแนะทางอาชีพให้

ฯลฯ

และคนที่บำเพ็ญประโยชน์ จะต้องปฏิบัติตนอีกอย่างหนึ่ง คือ เว้นจากการกระทำที่จะเป็นภัยแก่ผู้อื่นเสียทั้งสิ้น แม้แต่ของเล็กน้อย เช่นทิ้งเศษแก้วตามถนนหนทาง หรือทำลายสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ให้เสียหาย

4. สมานัตตตา

สมานัตตตา แปลว่า ความเป็นผู้มีตนเสมอโดยความหมายทางปฏิบัติแล้ว ใครจะให้นักศึกษาจำไว้ว่า สมานัตตตา คือ การวางตัวสมกับฐานะ

คือหมายความว่า เรามีฐานะเป็นอะไร เช่นเป็นลูก เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นพี่ เป็นเมีย เป็นครู เป็นศิษย์ ฯลฯ ก็ให้วางตัวสมกับที่ตัวเป็นอย่าเย่อหยิ่งจองทอเกินฐานะ อย่าปล่อยตัวให้ต่ำต้อยน้อยหน้าจนเกินที่ การปรับปรุงตัวเอง วางตัวเอง ให้พอเหมาะสมกับฐานะ ของตัว นั้นแหละคือสมานัตตตา

นักศึกษาคงเคยได้ยินคำอีกคำหนึ่งคือ สมภาพ คำว่า สมภาพ ก็มีความหมายเช่นเดียวกับสมานัตตตา แม้แต่มูลศัพท์ ก็เหมือนกัน แต่คนมักเข้าใจผิดว่าสมภาพ คือการตีเสมอ

4. ขันติ ความอดทน

ขันติ ความอดทน เป็นคุณธรรมข้อหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ อย่างสงบสุข

ขันติ แปลว่า ความอดทน เป็นลักษณะความเข้มแข็งของจิต ในการพยายามทำความดี และละเว้นจากการทำความชั่ว

ที่ว่าอดทนนั้นโปรดเข้าใจว่า อดทนต่อฝ่ายที่ไม่ดี เพื่อยืนหยัดอยู่ในทางดีให้ได้ ไม่ใช่หมายความว่า ใครตกอยู่ในสภาพอย่างไรแล้ว ก็จะทนอยู่ในสภาพเดิมมันเสมอไป หากมิได้ เช่นเป็นคนอยากจน แล้วก็ทนอยู่ในความจนไม่พยายามขวนขวายหาทรัพย์ หรือตัวเกียจคร้านงาน การไม่ทำ แม้จะถูกคนอื่นสับโขกอย่างไรก็ทนเอา อย่างนี้ไม่ใช่ขันติ ไม่ใช่ความอดทนที่พระสอน ให้บำเพ็ญ แต่เป็นลักษณะความ "ตายด้าน" หรือ "ดื้อด้าน" เท่านั้น

ขันติ 4 สถาน

ขันติ จำเป็นสำหรับคราวที่เราต้องเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะทำให้เราหันเหไปจากทางที่ดี เหตุการณ์ดังกล่าวนั้น มีอยู่ 4 ประเภท เพราะฉะนั้น ท่านจึงกำหนดลงไว้ว่า พึงบำเพ็ญขันติใน 4 สถาน คือ .-

1. อดทนต่อความลำบาก
2. อดทนต่อความทุกข์เวทนา
3. อดทนต่อความเจ็บใจ
- และ 4. อดทนต่ออำนาจกิเลส

1. อดทนต่อความลำบาก หมายความว่า คนทำงานมาก ๆ แล้วได้รับความเห็นดเห็น้อย หิว กระหาย หรือถูกแดดลมฝนกระทบเกินสบาย คนที่ไม่มีขันติ เมื่อเผชิญกับความลำบากตรากตรำ มักจะทอดทิ้งการงานเสีย เป็นคนมือบางเท้าบาง ทำอะไรทิ้งๆ ขว้างๆ แต่ผู้มีขันติ ย่อมอดทนต่อสิ่งเหล่านี้ กัดฟันทนทำงานของตนให้สำเร็จ

2. อดทนต่อทุกขเวทนา หมายความว่า ทนต่อทุกขเวทนา อันเกิดจากการเจ็บไข้ได้ป่วย คนที่ขาดขันติเมื่อถึงคราวเจ็บไข้ได้ป่วย มักจะแสดงมารยาทอันไม่สมควร เช่น ไม่พอจะร้องก็ร้อง ไม่พอจะครางก็คราง มีอาการกระบิกระบวน เป็นคนเจ้ามายา โทโสโมโหง่าย บางคนอ้างความเจ็บป่วยเป็นเลิศ กระทำความชั่วต่างๆ ก็มี แต่ผู้มีขันติ ย่อมรู้จักอดกลั้นทนทาน ไม่ปล่อยตัวให้เสียหรือตกไปในทางชั่วดังกล่าวนี้

3. อดทนต่อความเจ็บใจ เมื่อถูกผู้อื่นกระทำล่วงเกินให้เป็นที่ยึดใจ เช่น ถูกด่าว่า หรือสบประมาท ผู้ขาดขันติย่อมเดือดดาลแล้วทำร้ายตอบด้วยการกระทำอันแรงเกินเหตุ เช่น คำว่าเห็นแหมด้วยวาจาหยาบคาย หรือก่อการทะเลาะวิวาทตีรันฟันแทง สร้างเวรกรรมไม่สิ้นสุด เป็นทางนำมาซึ่งความหายนะแก่ตัวและครอบครัว แต่ผู้มีขันติ ย่อมรู้จักระงับใจ สอนใจตัวเอง หาวิธีแก้ไขได้เรียบร้อยเป็นผลดีด้วยใจอันสงบ

4. อดทนต่ออำนาจกิเลส การอดทนต่อความเจ็บใจในข้อ 3 นั้น เป็นการอดทนต่ออารมณ์ฝ่ายขัดใจ แต่ข้อที่ 4 นี้ หมายถึงอดทนต่ออารมณ์ข้างฝ่ายเพลิดเพลิน เช่น ความสนุก การเที่ยวเตร่ การได้ลาภอันพึงใจ เป็นต้น

อารมณ์ที่น่ารัก น่าพอใจ ดูก็น่าจะต้องใช้ความอดทน เพราะไม่ทำให้เราลำบาก แต่ที่ต้องใช้ความอดทนเพราะทำให้เราเสียได้ คนที่ไม่มีขันติ มักจะทำการมอันน่าบัดสีต่างๆ เพราะอยากได้สิ่งที่ตนรัก เช่น

- รับสินบน
- ผิดลูกเมียเขา
- เห็นเงินตาโต

- รู้มาก
- เหยยศ เมาอำนาจ
- ชี้อ้อ โ้ออวด

ฯลฯ

การอดทนต่ออำนาจกิเลสนี้ ว่าย่อๆ คือ อดทนต่ออำนาจ ความอยากนั้นเอง

การมีขันติมีคุณแก่ผู้ปฏิบัติอย่างไร?

การมีขันติมีคุณแก่ผู้ปฏิบัติดังนี้

1. ทำงานได้ดี
2. บำเพ็ญตนเป็นหลักแห่งบวรารชน
3. ไม่มีการวิวาทบาดหมาง
4. ไม่ทำผิดเพราะเห็นแก่ความอยาก

ฯลฯ

การขาดขันติมีโทษดังนี้

1. ทำงานคั่งค้าง จับจด
2. เสียความไว้วางใจของผู้้น้อย
3. เต็มไปด้วยศัตรู
4. จะกลายเป็นอาชญากร

ฯลฯ

5. จาคะ ความเสียสละ

ชีวิตและสังคมมนุษย์จะอยู่รอดปลอดภัยได้ก็เพราะการเสียสละของมนุษย์นั่นเอง

จาคะ แปลว่า ความเสียสละ หมายถึง ความตั้งใจหรือตัดกรรมสิทธิ์ของตนตัดความยึดถือเสีย ความเสียสละในที่นี้มี 2 นัย คือ.-

1. สละวัตถุ

2. สละอารมณ์

สละวัตถุ หมายความว่า สละทรัพย์สินของของตน เพื่อประโยชน์แก่อื่น เช่น สละเงินสมทบทำสะพาน สร้างโรงพยาบาล สร้างโรงเรียน ซื้อรถดับเพลิง บำรุงการทหารของชาติ บำรุงศาสนา ตลอดจนบริจาคสงเคราะห์ผู้ประสบภัย และผู้ตกทุกข์ได้ยากต่างๆ คนครองเรือนย่อมเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากสังคม นับตั้งแต่การทำมาหากิน ตลอดจนการดำรงชีพในแง่ต่างๆ เพราะฉะนั้น ผู้ครองเรือนจำเป็นต้องถือเป็นหน้าที่ ในการบริจาคช่วยเหลือสังคมตามกำลังความสามารถ คนที่อยู่ในสังคม ได้รับประโยชน์จากสังคม แต่ไม่อุดหนุนบำรุงสังคมเป็นคนที่ชาวสังคมรังเกียจในฐานะเป็นคนรู้มาก และเป็นกาฝากของสังคม สังคมใดมีคนประเภทกาฝากมาก สังคมนั้นย่อมจะมีความมั่นคงน้อย เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้มีจาคะทั่วกัน

สละอารมณ์ หมายความว่า เป็นคนรู้จักปล่อยอารมณ์ที่เป็นข้าศึกต่อความสงบใจ เช่น ความโกรธเคืองขัดใจกับคนอื่น จะเป็นกับภรรยาสามี กับเพื่อนฝูงหรือกับเพื่อนบ้าน ก็ตาม ซึ่งเป็นเรื่องที่คนชาวบ้านจะหลีกเลี่ยงเสียมิได้ แต่การเก็บอารมณ์เหล่านี้หมักหมมไว้ในใจ ย่อมนำมาซึ่งความรำวรานไม่สิ้นสุด และทำให้ตนเองทุกข์ พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้มีจาคะ คือให้เสียสละ ปล่อยวางอารมณ์ประเภทนี้เสีย การปล่อยวางอารมณ์อย่างนี้ ก็เป็นจาคะ ในขั้นนี้ด้วย

การมีจาคะให้คุ้นแก่ผู้ปฏิบัติดังนี้

1. ทำความปลอดภัยแก่ตน
2. ทำความมั่นคงแก่สังคม-ประเทศชาติ
3. เป็นที่นับหน้าถือตาของคนอื่น
4. ทำความสงบสุขแก่ครอบครัว-และสังคม
5. ใจมีความสุข

ฯลฯ

การไม่มีจาคะให้โทษดังนี้

1. บั่นทอนความมั่นคงของตน-และของชาติ

2. ได้รับความครหาตีเตียน
3. ขาดการนับถือจากมิตรสหาย
4. ขาดความเคารพจากคนทั่วไป
5. ใจมีความทุกข์

ฯลฯ

อุดมการณ์ของการเสียสละ

ไม่มีใคร แม้แต่คนเดียว ที่ก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้มีเกียรติ ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยที่เขามิได้ทำการเสียสละ ในบั้นนี้การศึกษาจะได้ทราบอุดมการณ์ของการเสียสละว่าอย่างไร

อุดมการณ์ของการเสียสละ

(จเช ธน องค์กรสุสเหตุ)

1. พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ

(องค จเช ชีวติ รุกขมาน)

2. พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต

(องค ชีวติจจาปี สพ จเช นโร ธรรมมนุสฺสรนโต)

3. พึงสละทั้งทรัพย์ ทั้งอวัยวะ ทั้งชีวิต เพื่อรักษาธรรมะ

อธิบาย

การเสียสละหมายถึงการสละของมีค่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เราได้อยู่ เพื่อรักษาไว้หรือให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มีค่ากว่า อันเป็นวิสัยของคนฉลาด

จากหลักการเสียสละ 3 ข้อ ดังกล่าวแล้ว เราจะเห็นได้ว่าทางพุทธศาสนานิยมการเสียสละ และวางแผนการเสียสละไว้แน่นอน เมื่อถึงคราวจะต้องเสียสละแล้ว พุทธศาสนิกต้องกระทำตามแผน โดยปราศจากความลังเลทีเดียว ตามแผนนี้ท่านกำหนดลำดับของสิ่งที่เราจะเสียสละไว้ให้ ว่าสิ่งใดมีค่าน้อยค่ามาก ลดหลั่นกันอย่างไร ควรจะจำลำดับไว้ย่อ ๆ ดังนี้.-

- ทรัพย์

- อวัยวะ
- ชีวิต
- ธรรมชาติ

นักศึกษาควรจะกล่าว คำสั้นๆ ให้คล้องปาก และต้องเรียงให้ถูกอันดับจึงจะทำการเสียสละถูก ความหมายแต่ละข้อมีดังนี้.-

1. **ทรัพย์** หมายถึงข้าวของ เงินทอง บ้านที่ดิน และทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นของนอกตัว เราทั้งหลายนี้เป็นเครื่องจับจ่ายใช้สอยบำรุงความสุขแก่ร่างกาย

2. **อวัยวะ** ได้แก่ส่วนของร่างกาย เช่น ตา หู จมูก ปาก มือ เท้า ฯลฯ เรียกว่าอวัยวะ สิ่งเหล่านี้เป็นของในตัว เป็นเครื่องมือในการหาทรัพย์ ถ้าสิ่งเหล่านี้พิการมากเท่าไร การหาทรัพย์ก็ฝืดเคืองมากเข้าเท่านั้น ทั้งเป็นเครื่องเสวยผลอันเกิดจากทรัพย์ คือแม้จะมีทรัพย์ ถ้าอวัยวะพิการ ทรัพย์ก็ไม่บังเกิดผลเต็มที่ เช่นมีอาหารอร่อยแต่เราเป็นแผลในปากในคอ ความอร่อยของอาหารก็หมดความหมาย ดังนี้เป็นตัวอย่าง

3. **ชีวิต** หมายถึงความเป็นอยู่ คือการที่ร่างกายของเรายังสดชื่น ยังมีลมหายใจ และยังมีกรสืบต่ออยู่ ชีวิตเป็นเครื่องรองรับความสุขความเจริญทั้งหมดที่มีอยู่ในโลกนี้ ถ้าชีวิตไม่มี โลกนี้ก็ปราศจากความหมาย การมีทรัพย์การมีบุตรภรรยาหรือสามี การมีญาติพี่น้อง การศึกษา การบวช การมีศรัทธาอันแรง และ ฯลฯ ในโลกนี้ จะมีได้เฉพาะคนมีชีวิตเท่านั้น เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า ชีวิตเป็นเครื่องรองรับความสุขความเจริญทั้งหมดในโลก

4. **ธรรมชาติ** ได้แก่คุณธรรม เป็นต้นว่า สันติธรรม ยุติธรรม ตลอดจนถึงวิมุตติธรรม เป็นที่สุด, ธรรมชาติ เป็นเครื่องคุ้มครองสมบัติทั้งสามอย่างทีกล่าไปแล้ว ยกตัวอย่างเช่น สันติธรรม คือความสงบเรียบร้อย เมื่อมีขึ้นแล้ว การแสวงหาทรัพย์ก็สะดวก รักษาทรัพย์ก็ง่าย การดำรงชีพร่างกาย และคุ้มครองชีวิต เพื่อความสุขความเจริญ ก็เป็นไปได้ดีด้วยดี คนสามัญทั่วไป จึงพยายามที่จะดำรงไว้ซึ่งธรรมะเพื่อตนเองและส่วนรวม ยิ่งผู้มีน้ำใจเสียสละอย่างแกล้วกล้าก็ประมวลทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นความสุขของตน เสียสละเพื่อประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม ผู้ทำเช่นนี้เรียกว่า "วีรชน"

เมื่อรู้จักคุณค่าของสมบัติทั้งสี่นั้นแล้ว ในทางปฏิบัติพึงทราบว่า ในกรณีที่เราจำเป็นจะต้องเสียสละอย่างหนึ่ง เพื่อรักษาอย่างหนึ่ง ให้สละสมบัติเบื้องต่ำเพื่อรักษาสมบัติเบื้องสูงเสมอ เช่น ในคราวอวัยวะร่างกายเจ็บป่วย จำเป็นต้องจ่ายทรัพย์รักษาก็ให้จ่ายทรัพย์ บางครั้งจะต้องทิ้งอวัยวะบางอย่าง เพื่อรักษาชีวิตเช่นคนเป็นแผลพิษที่มือที่เท้า ถ้าไม่ตัดมือหรือเท้าทิ้งเสียจะต้องตายอย่างนี้พระกัวหวาหลักว่า ต้องยอมทิ้งอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต ในบางกรณี ถ้าเราจะต้องรักษาธรรมชาติไว้โดยที่ต้องเสี่ยงชีวิต ท่านก็ให้ยอมสละชีวิต เพื่อรักษาธรรมชาติ เช่นถ้าไม่ขโมยเขากินจะต้องหิวตาย ก็ยอมตายเสียดีกว่าจะขโมยเขากิน ซึ่งเป็นการทิ้งธรรมชาติ

ทหารที่ยอมเสียสละชีวิต เข้าทำการรบเพื่อรักษาชาติศาสนา ก็เข้าหลักสละชีวิตเพื่อรักษาธรรมชาติ

นักศึกษาที่ยอมเสียสละชีวิตเข้าทำการต่อสู้กับความอยุติธรรมในสังคมก็เข้าหลักสละชีวิตเพื่อรักษาธรรมชาติ

6. หิริ และโอตตปปะ

หิริและโอตตปปะ เป็นธรรมที่มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ธรรมโลกบาล" คือ ธรรมคุ้มครองโลก โลกที่เราอาศัยอยู่นี้ ถ้าไม่มีธรรม 2 ประการนี้คุ้มครองเอาไว้ โลกนี้ก็จะแตกออกเป็นเสี่ยงๆ แต่ถ้าหากโลกนี้ยังมีธรรม 2 ประการคอยคุ้มครองป้องกันเอาไว้ โลกมนุษย์ก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

1. คำว่า **หิริ** แปลว่า ความละอายต่อบาป หรือความชั่วทุกชนิด เมื่อบุคคลมีความละอายต่อบาปแล้ว ย่อมทำให้สังคมมนุษย์เป็นสุขได้ และโลกมนุษย์จะมีความสุขได้ และโลกมนุษย์จะมีความสุขมากขึ้น เพราะทุกคนมีความละอายต่อบาป และคนที่มีความละอายต่อบาป ได้ชื่อว่าเป็นคนที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาดีแล้ว

ความละอายต่อบาป หมายถึงอาการอย่างไร? ความละอายต่อบาป หมายถึงความละอายแก่ใจของบุคคล เมื่อคิดจะทำบาปหรือความชั่วแล้วไม่กล้าลงมือทำเพราะเกิดความละอายใจ มีสติระลึกได้ว่า การทำบาปหรือความชั่วเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตมัวหมอง จิตใจไม่สบาย ครอบครัวย่อมไม่มีความสุข พฤติกรรมดังกล่าวของบุคคลเช่นนี้ชื่อว่าเป็นผู้มีหิริ

สำหรับนักศึกษาผู้ยังมีความพอใจในการประพจน์จริตในห้องสอบ แต่ไม่กล้าทำ
ต่อหน้านักศึกษาด้วยกัน หรือต่อหน้ากรรมการควบคุมการสอบเพราะเกิดความกระดากอาย เช่น
นี้ ไม่จัดเป็นหิริ นักศึกษาไม่กล้าทำชั่ว ด้วยสำคัญเห็นว่าไม่สมควรแก่ตน และชาติสกุลของตน
เช่นนี้ ได้ชื่อว่ามี ความละอาย แต่ไม่จัดเป็นหิริ อย่างแท้จริง

ส่วนนักศึกษา ผู้มีความเกลียดต่อการทุจริตเป็นนิสัย เปรียบเทียบเหมือนกับรัก
สวयรักงาม เกลียดของโสโครก เช่นนี้ จัดเป็นผู้มีหิริอย่างแท้จริง

อีกนัยหนึ่ง ถ้านักศึกษาค้นใดมีความละอายต่อความชั่ว ไม่ทำความชั่วทั้งในที่ลับ
และที่แจ้ง นักศึกษาค้นนั้นชื่อว่า เป็นผู้หิริ คือมีความละอายต่อความชั่ว ความละอายนั้นปรารภ
ความดีของตนว่า ไม่น่าจะทำอย่างนี้ ไม่น่าจะทำอย่างนั้น สิ่งนั้นไม่คู่ควรกับเรา

หญิงสาวคนหนึ่ง เดินผ่านกลุ่มชายหนุ่ม ขณะกำลังเดินผ่านเกิดสะดุดเท้าตัวเอง
เสียหลัก หรือหกล้ม ในกรณีเช่นนี้ใจของหญิงสาวคนนั้น จะรู้สึกอย่างไร แน่่อนเธอต้องรู้สึก
ละอายเป็นธรรมดา ที่ละอายก็เพราะเหนียมแก่ใจว่า พฤติการณ์เช่นนี้ไม่คู่ควรแก่ตนเอง ความ
ละอายดังกล่าวก็ไม่จัดเป็นหิริ

นาย ก. จะขโมยทรัพย์สินของคนอื่น นึกอายคนรู้เห็น และกลัวจะต้องติดคุกติด
ตาราง อย่างนี้ก็ไม่เป็น หิริ เพราะเป็นการอายคนอื่น **คนมีหิริ** ต้องอายความชั่วที่ตัวทำ ใคร
จะเห็นหรือไม่เห็นก็รู้สึกอาย

2. คำว่า **โอตตัมปะ** แปลว่า ความเกรงกลัวต่อบาป หรือความเกรงกลัวต่อการ
ประพจน์ทุจริต หมายถึงความเกรงกลัวต่อผลของบาป หรือความชั่วที่ตนจะกระทำลงไป ทำให้
ตนได้รับความพินาศ หรือเดือดร้อน กลัวจะเป็นอย่างนั้น กลัวจะเป็นอย่างนี้

สมมติว่า เรากำลังเดินอยู่กลางป่า บังเอิญไปพบเสือโคร่งเข้าพอดี เราจะเกิด
ความกลัว ความกลัวแตกต่างจากความอาย ความกลัวนี้เกิดขึ้นเพราะปรารภความตายซึ่งจะ
เกิดแก่เรา ความกลัวดังกล่าวหาได้ชื่อว่าเป็น โอตตัมปะไม่ เพราะไม่ใช่กลัวความชั่ว

ดังนั้น ความกลัว จึงมี 2 อย่าง คือ

1. ความกลัวต่อความชั่ว และผลของความชั่ว เรียกว่า โอตตัมปะ

2. ความกลัวคนอื่น หรือสิ่งอื่น ไม่เรียกว่า โศกตัมปะ

ธรรมโลกบาลที่กล่าวมานี้ทั้งหมดสรุปได้ ดังนี้

1. คนที่มีความละอายต่อบาป ย่อมทำให้สังคมเป็นสุข
2. คนที่มีความละอายต่อบาปได้ชื่อว่า มีธรรมะที่คุ้มครองโลกไว้ได้
3. คนที่มีความละอายต่อบาปได้ชื่อว่า เป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาดีแล้ว
4. โลกมนุษย์ มีความสุขมากขึ้นเพราะทุกคนมีความละอายต่อบาป
5. บุคคลที่มีความเกรงกลัวต่อบาป ได้ชื่อว่า เป็นคนดี เพราะสามารถป้องกันตนเองไม่ให้ตกไปในทางที่ชั่วได้
6. บุคคลซึ่งสามารถบังคับใจตนเองได้ เพราะความเกรงกลัวต่อบาป จะประกอบกิจการอันใด ก็จะทำให้กิจการอันนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของสังคม

7. ความจริงใจ (สัจจะ)

1. ปัญหา

ความจริงใจเป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาชีวิตและสังคมได้อย่างไร?

2. หลักการ

- 2.1 ความจริงใจเป็นคุณธรรมที่มีความจำเป็นสำหรับคนที่เกี่ยวข้องกัน
- 2.2 คนที่มีความจริงใจต่อกันย่อมสามารถปรับความเข้าใจกันได้ง่าย
- 2.3 คนที่มีความจริงใจย่อมจะประสบผลสำเร็จทั้งในการทำงาน และการคบมิตร

3. ลักษณะของความจริงใจ

ความจริงใจนั้นเป็นลักษณะของความซื่อสัตย์ตรงไปตรงมา ทั้งต่อบุคคลต่อกาลเวลา และต่อหน้าที่การงานทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3.1 ความหมาย ความจริงใจเป็นหัวข้อธรรมซึ่งเป็นพราวาสธรรม (ธรรมที่ชาวบ้านจะพึงปฏิบัติต่อกัน) หมายถึงความจริงใจในการสร้างสรรค์และป้องกันรักษาคนหรือสิ่งของของตนที่เกี่ยวข้องนั้น มิได้หมายเอาความจริงใจในการทำลาย เช่น ความประพฤตินิชอบ ตามหลัก

กฎหมายและศีลธรรม เพราะเป็นความจริงใจในฝ่ายต่ำ

3.2 ความจริงใจ 5 สถาน ความจริงใจนั้นมีคุณมากมายหลายสถานสุดแล้วแต่เรา จะมีความจริงใจต่ออะไร เมื่อเรามีความจริงใจต่อสิ่งใดเราก็จะได้รับประโยชน์ตอบแทนจาก สิ่งนั้น ๆ ไม่มากก็น้อย

4. คราวใดควรนำความจริงใจมาใช้

ความจริงใจควรนำมาใช้ใน 5 สถาน คือ

- มีความจริงใจต่อหน้าที่
- มีความจริงใจต่อการทำงาน
- มีความจริงใจต่อกาลเวลา
- มีความจริงใจต่อบุคคล
- มีความจริงใจต่อความดี

1. มีความจริงใจต่อหน้าที่ คือสิ่งใดเป็นหน้าที่ของตนโดยตรง เช่น การเรียน เป็น หน้าที่ของตนโดยตรง เช่นการเรียน เป็นหน้าที่ของนักศึกษา หรือการป้องกันประเทศชาติ เป็น หน้าที่ของคนในชาติ เป็นต้น เราจะต้องมีความจริงใจต่อหน้าที่นั้น ๆ ด้วยความจริงใจ โดยไม่ ต้องมีใครบังคับ ฯลฯ

2. มีความจริงใจต่อการทำงาน คือไม่ว่าจะทำงานอะไรก็ตาม ซึ่งเป็นงานที่เป็น ประโยชน์แก่ตนเองและสังคม เมื่อได้ลงมือทำลงไปแล้วจะต้องทำให้สำเร็จไม่ปล่อยให้ค้างค้าง อาทูล ฯลฯ

3. มีความจริงใจต่อเวลา คือ มีความตรงต่อเวลา ทั้งเวลาที่กำหนดตามกฎหมาย หรือเวลานัดหมาย เวลาที่กำหนดตามกฎหมายเช่นเวลาเข้าเรียน พักเรียนและเลิกเรียน หรือ เวลาปฏิบัติราชการ ฯลฯ

4. มีความจริงใจต่อบุคคล คือ เรามีหน้าที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ อย่างไร ในฐานะ ที่เขาเป็นอะไรกับเรา เราก็จะต้องปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ ต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยความจริงใจทั้งกาย วาจา และใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่ให้เข้าทำนองที่ว่า "ต่อหน้าสรรเสริญลับหลังดั่งนินทา" เป็นต้น

5. มีความจริงต่อความดี ความดีในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเอาวัตถุสิ่งของ แต่หมายถึงเอาความประพฤติทั้งกาย วาจา และใจ เราจะต้องมีความจริงใจต่อการประพฤติปฏิบัติชอบดังกล่าวมานี้

5. ประโยชน์ของความจริงใจ

บุคคลผู้ยึดหลักความจริงใจเป็นแนวปฏิบัติย่อมจะได้รับประโยชน์ตอบแทน เป็นต้นว่า

- ทำให้เป็นคนหนักแน่นมั่นคง
- มีความเจริญในหน้าที่การงาน
- เป็นที่เคารพนับถือของผู้อื่น
- ตั้งตนได้ง่าย

ฯลฯ

6. โทษของความไม่มีความจริงใจ

ผู้ไม่มีความจริงใจต่อบุคคลหรือต่อหน้าที่การงาน เป็นต้น ย่อมจะได้รับความเสียหายต่าง ๆ เป็นต้นว่า

- กลายเป็นคนเหลวไหลเหลวไหล
- ไม่เจริญในหน้าที่การงาน
- ขาดคนเชื่อถือ
- ตั้งตนได้ยาก

คำถาม-คำตอบบทที่ 7

1. ความสามัคคี เมื่อกล่าวโดยสรุปมีอะไรบ้าง?
 - ความสามัคคีทางกาย
 - ความสามัคคีทางใจ
2. ความสามัคคี มีประเด็นที่ต้องพิจารณาอย่างไรบ้าง?
 - การแสดงออกทางการทำงาน
 - การแสดงออกทางความนึกคิดทางใจ
3. คำว่า "สามัคคีธรรม" นั้น ยึดถืออะไรเป็นหลัก?
 - จิตใจเป็นสำคัญ จิตใจสามัคคีนั้นเป็นสามัคคีธรรม
4. วิธีปลูกฝังความสามัคคีตามพุทธโอวาททรงสอนให้ยึดอะไรเป็นหลักปฏิบัติ
 - สาราณียธรรม (ธรรมที่ควรพิจารณาเนื่องๆ)
5. สาราณียธรรม มีสาระสำคัญอย่างไร?
 - จะทำ จะพูด และจะคิดสิ่งใดก็ให้ทำ ให้พูด และให้คิดด้วยจิตเมตตาต่อผู้อื่น
6. ความสามัคคี มีประโยชน์อย่างไร?
 - ความสามัคคี เป็นทางแห่งความสุข
7. ศูนย์กลางแห่งความสามัคคีของคนในชาติ คืออะไร?
 - ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรม
8. อะไร คือ ความหมายของคำว่า "กตัญญู"
 - ความเป็นผู้รู้คุณที่คนอื่นทำให้แก่ตน
9. ความดีที่เป็นพื้นฐานของคนดี ได้แก่อะไร?
 - ความกตัญญู
10. คนดีในวงแคบได้แก่คนเช่นไร?
 - คนเห็นแก่ตัว ทำดีกับคนอื่นเพื่อหวังผลตอบแทน

11. คนดีในวงกว้าง ได้แก่คนเช่นไร?
- คนที่ทำความดีกับคนอื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ทำด้วยความรู้สึกสำนึกว่าเป็นสิ่งควรทำ
12. ลักษณะของความกตัญญู มีขอบเขตอย่างไร?
- ความกตัญญูต่อบุคคล
 - ความกตัญญูต่อสัตว์
 - ความกตัญญูต่อสิ่งที่ไม่มีวิญญาณ
13. ผู้นับถือศาสนาระลึกถึงพระคุณของพระศาสดา เรียกว่าอะไร?
- ศาสนิกกตัญญู
-